

Dünya İlaç Sanayi ve Pazarının Genel Durumu ile Türkiye İlaç Sektörünün Durumu

“Küreselleşme” olarak adlandırılan, sermayenin uluslararasılaşması ve merkezileşmesi demek olan ve bugün de (asıl olarak finansallaşma ayağı) hızla devam eden tarihsel süreç içerisinde; az sayıda küresel şirket, az sayıda üretici ve ihtisas yoğunlaşması, az sayıda dağıtım kanalı ve dengeli sayıda eczane, dünya sağlık sektörünün genel özelliğidir.

Bugün 500 milyar dolara ulaşan dünya ilaç pazarının 3-4 büyük pazarda yoğunlaştığı bilinmektedir. Başlıca üç büyük pazarda (ABD, AB, Japonya) yoğunlaşan tüketim büyük oranda gelişmiş ülkelerde yapılan üretimle karşılanmaktadır. ABD'nin pazar içinde satışların %42'sini, üretimin %33'ünü ve araştırma-geliştirme %49'unu elinde bulundurması, ilaç şirketleri sıralamasında ilk on içinde 5 adet ABD şirketinin bulunması (Pfizer, Johnson and Johnson, Genentech, Amgen, Merck), diğer 5 şirketin [GlaxoSmithKline (İng), Novartis (İsviçre), Roche (İsviçre), Sanofi-Aventis (Fra.), AstraZeneca (İng.)] Avrupa ülkelerinde yerleşik olması ilaç pazarının oligarşik bir piyasa özelliği göstermesinin açık kanıtıdır. Diğer şirketlerin de evlilik ve birleşme yoluyla bu piyasada ayakta kalmaya çalıştığı düşünülürse piyasanın gün geçtikçe teknelci reflekslere daha fazla tabi olacağı bir gerçektir.

Tablo 1:

Dünya İlaç Pazarındaki Ülkelerin Durumu

Ülke	Sıra	Satışlar US\$	Büyüme %	Pay %
ABD	1	274,438	8,1	45,1
Japonya	2	56,704	-5,9	9,3
Fransa	3	34,019	5,0	5,6
Almanya	4	31,871	1,6	5,2
İngiltere	5	20,541	5,5	3,4
İtalya	6	20,537	4,7	3,4
İspanya	7	16,254	8,4	2,7
Kanada	8	15,481	14,9	2,5
Çin	9	10,738	15,4	1,8
Kore	10	8,870	19,9	1,5
Brezilya	11	8,366	23,8	1,4
Meksika	12	8,096	8,2	1,3
Türkiye	13	7,290	5,1	1,2
Avustralya	14	6,652	3,7	1,1
Hindistan	15	5,484	9,8	0,9
Polonya	16	4,786	8,5	0,8
Rusya	17	4,742	26,7	0,8
Belçika	18	4,611	1,1	0,8
Yunanistan	19	3,962	12,4	0,7
Hollanda	20	3,816	3,2	0,6

Tekelci eğilimleri hızlanan dünya ilaç pazarında; Türkiye 2005 yılı itibarıyla en büyük 13. piyasa olmuştur. Fakat daha detaylı veriler ışığında dünya ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin durumu daha netlik kazanmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2:
Dünya İlaç Sektöründeki Gelişmeler ile Türkiye İlaç Sektörünün Karşılaştırılması

(MİLYON USD) (üretici fiyatları ile)	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Sektör Dünya Pazarı ⁽²⁾	280.300	290.800	296.100	301.700	336.200	366.000	394.000	430.300	492.300	546.500
Sektör Dünya İhracatı ⁽¹⁾	54.633	58.744	63.257	72.929	v.y.	v.y.	115.378	116.570	130000*	v.y.
Sektör Türkiye Pazarı ⁽²⁾	1.565	1.669	2.028	2.220	2.500	2.737	2.553	3.032	4.200	5.679
Sektör Türkiye Üretimi ⁽²⁾	1.497	1.519	1.791	1.893	2.013	2.029	1.932	2.262	3.100	3.200*
Sektör Türkiye İhracatı ⁽²⁾	95	105	98	129	128	140	149	157	246	248
Sektör Türkiye İthalatı ⁽²⁾	730	875	981	1.180	1.336	1.511	1.534	1.716	2.419	2.710
Toplam Türkiye Üretimi ⁽³⁾	169.840	182.064	190.426	200.835	185.204	200.614	144.011	180.888	239.219	428.932
Toplam Türkiye İhracatı ⁽³⁾	21.637	23.225	26.261	26.974	26.587	27.776	31.334	36.059	47.069	63.121
Toplam Türkiye İthalatı ⁽³⁾	35.709	43.627	48.559	45.935	40.687	54.503	41.339	51.554	68.808	97.504
Karşılaştırma %	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Dünya Sektör İhracatının Dünya Sektör Pazarındaki Payı	19,5	20,2	21,4	24,2	v.y.	v.y.	29,3	27,1	26,4*	v.y.
Sektör Türkiye Toplam Pazarının Dünya Sektör Pazarı İçindeki Payı	0,56	0,57	0,68	0,74	0,74	0,75	0,65	0,7	0,85	1,13
Türkiye Sektör İhracatının Dünya Sektör İhracatı İçindeki Payı	0,17	0,18	0,15	0,18	v.y.	v.y.	0,13	0,13	0,19*	v.y.
Türkiye Sektör Üretiminin Toplam Türkiye İçindeki Payı	0,88	0,83	0,94	0,94	1,09	1,01	1,32	1,25	1,30	0,75*
Türkiye Sektör İhracatının Toplam Türkiye İhracatı İçindeki Payı	0,44	0,45	0,37	0,48	0,48	0,5	0,47	0,44	0,52	0,39
Türkiye Sektör İthalatının Toplam Türkiye İthalatı İçindeki Payı	2,4	2,01	2,02	2,57	3,28	2,77	3,71	3,32	3,51	2,78
* Tahmini v.y.: Veri yok										
⁽¹⁾ IMS Health										
⁽²⁾ IES Türkiye'de İlaç (1995-2003)										
⁽³⁾ ISO Verileri										

DPT verilerine göre, dünya pazarı içinde Türkiye ilaç pazarının payı yüzde 1 dolayındadır ve sanayi üretimi içinde payı yüzde 1,3 (2003)'tur. Böyle bir pazar içerisinde 2004 yılı itibariyle Türkiye'de GSYİH içinde kişi başına düşen sağlık harcaması %6,5'tir ki bu oran OECD ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri genelinde %8,5 olarak gerçekleşmiştir. Buna rağmen 1991 yılından 2005 yılına kadar Türkiye ilaç pazarı % 43,4 oranında bir büyüme sergilemiştir. 2006 yılında bu oran % 4,7 olmuştur ve böylelikle Türkiye en büyük 13. ilaç pazarı haline gelmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'de her geçen gün sağlık ve ilaç harcamaları artmaktadır. 2006 yılındaki büyüme, özellikle SSK ve Yeşil Kartlıların, serbest eczanelerden ilaç alımı nedeniyle önceki yıllara oranla artmıştır. Bu büyüme 2007 yılında da devam etmiştir. Türkiye ilaç sektörünün büyüklüğü, 2006 yılı itibariyle tüketici fiyatları ile 10 milyar dolar düzeyindedir

Türkiye'nin tüm ilaç ihracatı içinde AB ülkelerinin payı (Tablo 3 ve 4), kutu bazında % 59, değer bazında ise % 46'dır. Ama ihracat gerçekleştirebilmek için ithalata bağımlı olma durumundan kaynaklı yaşanan karşılama (ihracatın ithalatı karşılama) durumu ilaç pazarının, büyük firmaların ve onların tasarruflarının yarattığı ve yaratacağı sorunlara karşı kırılgan bir duruma gelmesine neden olmuştur. Türkiye'nin %1'lik pazar payı, ihracat-ithalat arasındaki dengesizlik ve üretim alanında dünya piyasalarının gerisinde olan durumu tüm diğer rakamlar ve daha önce belirtilen hususlar ile birlikte Türkiye'nin ilaç piyasasındaki bağımlı karakteri ön plana çıkarmaktadır.

Türkiye pazarında etkin 45'e yakın yerli şirketin üretim ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde; ihracat oranları ne kadar artarsa artsın, ihracatın ithalatı karşılama oranlarının piyasayı dışa bağımlı olmaktan kurtaramayacak bir düzeyde olduğu açıktır. Şu açıktır ki Türkiye ihraç edebilmek için ithal eden ülke durumundadır (tüm diğer sektörde olduğu gibi) ve ihraç oranları artıp (özellikle ara mamul) üretim yeteri oranda artmadıkça dışa bağımlı durum süre gidecektir. (bkz. Tablo 3, 4, 5 ve 6; Kaynak: DPT) Zira bu ihracatın çok uluslu tanınmış orijinal ilaç firmalarına ait ürünlerin ulu-

sal firmalar tarafından kurulan ve işletilen tesislerde fason olarak üretilen ilaçlar olması ülkemiz ilaç sanayinin bağımlı yapısının devam ettiğinin göstergesidir.

Tablo 3:
Beşeri İlaç İthalatının Gerçekleştirildiği Ülkelerin Dağılımı
(miktar olarak)

(Birim) 1000 Kutu													
Ülkeler (1)	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999 (2)	2000 (3)	2001 (4)	2002 (5)	2003 (6)	2004 (7)	2005 Tah.	2000 (3/2)	2001 (4/3)	2002 (5/4)	2003 (6/5)	2004 (7/6)	2005 Tah.
AB Ülkeleri Toplamı	31.718	35.484	37.462	44.231	54.378	61.423	72.770	11,9	5,6	18,1	22,9	13,0	18,5
Önemli Diğer Ülkeler													
ABD	570	316	528	731	534	1.029	685	-44,6	67,1	38,4	-27,0	92,6	-33,4
İSRAİL		90	244	362	401	459	555		171,1	48,5	10,5	14,4	21,0
İSVİÇRE	1.127	1.149	1.094	1.328	1.603	1.688	1.979	1,9	-4,8	21,4	20,7	5,3	17,3
Kalan Diğer Toplam	1.086	1.001	2.904	1.004	387	624	718	-7,8	190,0	-65,4	-61,5	61,2	15,1
TOPLAM	34.502	38.040	42.232	47.656	57.302	65.222	76.707	10,3	11,0	12,8	20,2	13,8	17,6

Tablo 4:
Beşeri İlaç İthalatının Gerçekleştirildiği Ülkelerin Dağılımı
(Değer Olarak)

(Birim) 1000 Kutu													
Ülkeler (1)	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999 (2)	2000 (3)	2001 (4)	2002 (5)	2003 (6)	2004 (7)	2005 Tah.	2000 (3/2)	2001 (4/3)	2002 (5/4)	2003 (6/5)	2004 (7/6)	2005 Tah.
AB Ülkeleri Toplamı	210.117	303.496	416.477	825.176	998.561	1.240.949	884.844	44,4	37,2	98,1	21,0	24,3	-28,7
Önemli Diğer Ülkeler													
ABD	6.581	5.905	7.919	7.038	7.627	10.314	4.912	-10,3	34,1	-11,1	8,4	35,2	-52,4
İSRAİL	0	375	1.005	1.755	2.721	3.642	2.900		168,0	74,6	55,1	33,9	-20,4
İSVİÇRE	155.666	205.559	4.259	102.927	181.838	188.571	290.456	32,1	-97,9	2,316,6	76,7	3,7	54,0
Kalan Diğer Toplam	11.524	11.051	11.570	15.249	13.422	19.881	19.442	-4,1	4,7	31,8	-12,0	48,1	-2,2
TOPLAM	383.888	526.386	441.230	952.145	1.204.168	1.463.359	1.202.553	37,1	-16,2	115,8	26,5	21,5	-17,8

Tablo 5:
Beşeri İlaç İhracatı Yapılan Ülkelerin Dağılımı (miktar olarak)

(Birim) 1000 Kutu													
Ülkeler (1)	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999 (2)	2000 (3)	2001 (4)	2002 (5)	2003 (6)	2004 (7)	2005 Tah.	2000 (3/2)	2001 (4/3)	2002 (5/4)	2003 (6/5)	2004 (7/6)	2005 Tah.
AB Ülkeleri Toplamı	4.001	5.201	5.256	1.772	77.634	123.424	153.501	30,0	1,1	-66,3	4.280,4	59,0	24,4
Önemli Diğer Ülkeler													
Türki Cumhuriyetleri	2.393	4.413	5.157	6.621	8.637	9.486		84,4	16,9	28,4	30,5	9,8	
Cezayir	1.149	1.726	465	246	8.858	6.794	7.270	50,1	-73,1	-47,2	3.505,3	-23,3	7,0
İsviçre	19.129	25.258	27.787	30.403	41.933	65.137	73.075	32,0	10,0	9,4	37,9	55,3	12,2
Rusya	1.622	530	14.182	7.888	4.700	4.232	12.670	-67,3	2.575,8	-44,4	-40,4	-10,0	199,4
Kalan Diğer Toplam	12.266	21.689	6.760	10.231	14.284	14.149	14.841	76,8	-68,8	51,4	39,6	-0,9	4,9
TOPLAM	40.560	58.817	59.607	57.162	156.047	223.222	261.357	45,0	1,3	-4,1	173,0	43,0	17,1

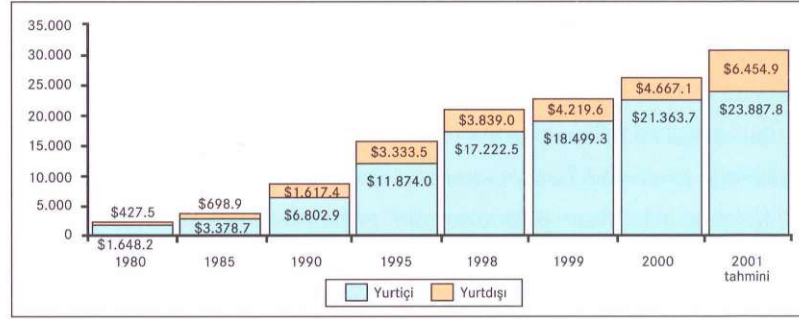
Tablo 6:
Beşeri İlaç İhracatı Yapılan Ülkelerin Dağılımı (değer olarak)

(Birim) 1000 Kutu													
Ülkeler (1)	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999 (2)	2000 (3)	2001 (4)	2002 (5)	2003 (6)	2004 (7)	2005 Tah.	2000 (3/2)	2001 (4/3)	2002 (5/4)	2003 (6/5)	2004 (7/6)	2005 Tah.
AB Ülkeleri Toplamı	5.475	8.728	9.194	15.110	14.918	29.214	69.653	59,4	5,3	64,3	-1,3	95,8	138,4
Önemli Diğer Ülkeler													
Türki Cumhuriyetleri	884	2.296	3.708	4.515	5.207	6.741	5.975	159,8	61,5	21,8	15,3	29,5	-11,4
Cezayir	741	1.203	315	190	5.424	4.909	6.306	62,4	-73,9	-39,6	2.754,3	-9,5	28,5
İsviçre	25.382	32.620	41.415	48.498	71.364	100.567	36.659	28,5	27,0	17,1	47,1	40,9	-63,5
Rusya	0	0	964	559	486	909	2.614			-42,0	-13,1	86,9	187,7
Kalan Diğer Toplam	4.446	11.283	9.074	14.724	22.044	25.224	31.081	153,8	-19,6	62,3	49,7	14,4	23,2
TOPLAM	39.928	56.131	64.669	83.595	119.443	167.563	152.289	45,0	52,0	29,3	42,9	40,3	-9,1

Türkiye'nin 13. büyük pazar (Tablo 2) olmasına rağmen ilaç piyasasının bağımlı bir karakter sergilemesi tarihsel olarak Türkiye'ye özgü nedenler barındırır da Ar-Ge yatırımı gerçekleştirilememesi ve jenerik ilaç üretiminin gelişmemiş olması ile ilişkilendirilebilir. Türkiye bu nedenlerle rekabet gücünden yoksundur.

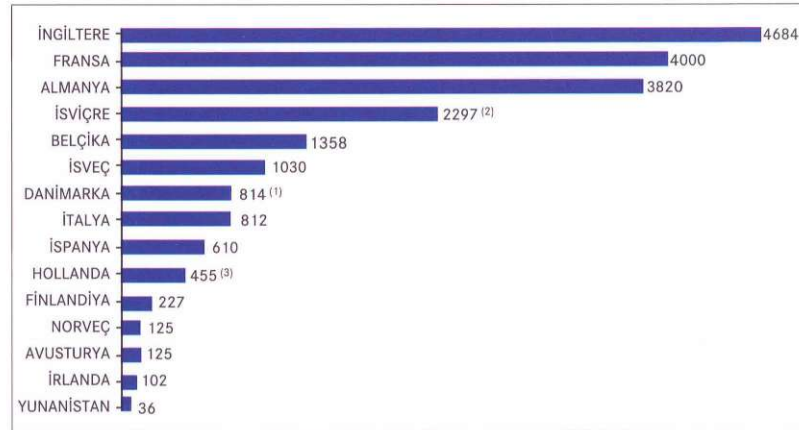
Dünya ilaç piyasası içinde rekabet kendisini, araştırma-geliştirme yatırımlarının artırılması şeklinde göstermektedir. Ar-Ge yatırımları, telif haklarının (TRIPs) birçok ülkede kabul ettirilmesinin sağlanması ile desteklenmektedir ki bu durum jenerik ilaç uygulamalarının yaygınlaştırılmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Tablo 7 ve Tablo 8'de gösterilen rakamlar ile Tablo 9'daki rakamlar karşılaştırıldığında yukarıda anlatıldığı gibi bir rekabetçi ortamı bulunan ilaç sektörü içinde Türkiye pazarının geldiği nokta ortadadır.

Tablo 7
ABD'de Ar-Ge Harcamaları (Milyon USD)

Kaynak: PhRMA Membership Survey (1) Sadece PhRMA üyelerine ait verilerdir.

Tablo 8:
Avrupa'da Ar-Ge Harcamaları (2003, Milyon Euro)

Lüksemburg ve Portekiz'de yeni ilaç keşfi için bir Ar-Ge harcaması yoktur
Kaynak: EFPIA Keydata 2005 Update (1) Danimarka 2000 verileri (2) İsviçre tahmini (3) Hollanda Ön Veriler

Tablo 9

DPT Verilerine Göre Yerli İlaç Şirketlerinin (en büyük 43 tanesinin)
Yıllara Göre Yatırımlarının Dağılım Oranı

(Birim) milyon YTL							
Yatırımlar (1)	1999 (2)	2000 (3)	2001 (4)	2002 (5)	2003 (6)	2004 (7)	2005 tahm. (8)
İlaç Üretimi Yatırımları	13.68	17.35	26.7	53.18	106.11	47.28	63.65
Ar&Ge Yatırımları	0.28	0.88	1.56	13.62	5.74	8.17	8.82
Çevre Yatırımları	0.25	0.20	0.30	3.22	2.16	0.17	0.31
Diğer Yatırımlar	10.56	13.70	23.68	65.34	89.59	45.77	28.78
TOPLAM	24.76	32.13	52.02	135.35	203.60	101.39	101.56

Şu unutulmamalıdır ki, Ar-Ge açısından ön saflarda yer alan dünya ilaç endüstrisi içerisinde Türkiye istenen rekabet gücüne henüz ulaşamamıştır. Halen yeni bir ilacın bulunmasından pazara verilmesine kadar geçen süre 7-12 yıl olup, harcamalar 250-800 milyon Amerikan Doları düzeyinde gerçekleşmektedir ve Türkiye’de yeni ilaç Ar-Ge çalışmaları yapılmamakta ancak müstahzar ilaç ve ilaç hammaddeleri üretimi ve formülasyon geliştirme çalışmaları gerçekleştirilmektedir. İlaç sektöründe rekabetin sağlanmasının önkoşulu haline gelen Ar-Ge yatırımlarının Türkiye’de çok az gerçekleşmesi patentli ilaç üretememeyi beraberinde getirmektedir. Ayrıca Gümrük Birliği’ne geçiş öncesinde 1995’te alelacele kabul edilen kanun gereğince 1 Ocak 1999’dan bu yana orijinal ilaçta 20 yıllık patent koruması söz konusudur. Bu süre ilave korumalarla uzatılabilmektedir. Bu ek korumalardan en önemlisi ise “veri imtiyazı”, Türkiye, bunu da 19 Ocak 2005 itibarıyla mevzuatına ilave etmiştir. Bu düzenlemede, belirli bir süre için (6 yıl) sağlık otoritelerinin eşdeğer ilaç ruhsat başvurularını kabul etmesini engelleyen, patente ek bir koruma süresi bulunmaktadır. Bu durum rekabet gücüne sahip olamamanın ve bağımlı karaktere sahip bir ilaç piyasasının süregitmesine neden olan temel sebeplerdendir.

Sermayenin uluslararasılaştığı ve merkezileştiği süreç içerisinde ilaç pazarının ve Türkiye ilaç pazarının bu pazar içerisindeki bağımlı konumuna ek olarak, devletlerin içine girdiği mali kriz kanıt gösterilerek sosyal güvenlik gibi yaşamsal bir konuda kesintilere gitmek, varolan piyasa koşullarında büyük sermayeler lehine olacak düzenlemeleri meşrulaştırmaktadır. Bu tür bir yönelim 1990'lar boyunca sözü edilen *devletin küçülmesi gerektiği argümanını* destekler niteliktedir. Öte yandan devlet vatandaşlarına, evrensel bir hak olan sağlığa, eşit ve ucuz erişimi sosyal güvenlik sistemi ile sağlamak durumundadır ki bu devletin asli görevlerindedir.

Ekonomik çalkantılar sonucunda yeni teknoloji bağlantılı yatırımları yapamamasının ve Ar-Ge yatırımlarının eksikliği ile birlikte Türkiye ilaç sanayisinin ve ilaç pazarının *yoğun devlet denetimi ve müdahaleleri* ile istikrarlı ve fon birikimine imkan verecek fiyatlandırma ve geri ödeme uygulamalarına sahip olamamasının Türkiye'nin rekabet unsurlarından uzak kalmasına neden olduğu sık sık tekrarlanan iddialardır. Çoğu doğru olmak ile birlikte ilaç sektörünün, devlet müdahalesinden uzak bir şekilde ve (az önce oligarşik ve tekelleşmeye yöneldiği açıkça gösterilen piyasanın) bir *sözde* serbest piyasanın kontrolüne tabi olacak şekilde düzenlenmesi; insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi adına sektör için gerçekleştirilemeyecek bir durumdur. Sadece ve sadece devlet müdahalesinin biçimlerinin insan sağlığının topyekûn çıkarına olacak şekilde düzenlenmesi ve tekeli piyasa güçlerine boyun eğilmemesi gerekmektedir. Bunun da gerçekleşebilmesi, karar alma mekanizmalarının sermaye temsilcilerinin haricinde sağlık sektörünün önde gelen emek ve meslek kuruluşlarının etkin katılımını sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi ile gerçekleştirilebilir.

Pazarın bu genel durumu, iç pazarda yaşanan tüm zorluklara özgün bir yapı kazandırmıştır. İç pazardaki sorunlar eczacıların ve diğer sektör bileşenlerinin durumlarını, pazarın genel durumundan kaynaklı bir şekilde etkilemektedir.

İç pazarda, ilaç sektörünün başlıca alıcıları, ecza depoları, eczaneler, bazı kamu kuruluşlarıdır. DPT verilerine göre vatandaşa belirtilen kanallardan ulaşan ve kullanılan ilaçların bedelleri % 90 oranında kamu kurumlarınca geri ödenmektedir. Geri kalan % 10'luk bölüm ise hastane ve diğer yataklı kuruluşlara ihale yolu ile yapılan satışlarla, vatandaşın cepten ödemeleri sağladıkları eczane satışları ve özel sigorta kurumlarının geri ödediği ilaç kullanımlarından oluşmaktadır.

Şu açıktır ki, bu yapı içerisinde ilaç pazarı içindeki en büyük alıcı kamu kurumları yani devletin kendisidir. Serbest eczacılar da bu yapı içerisinde, devletle arasındaki "geri ödeme" ilişkisi nedeniyle merkezi bir konumdadır. Geri ödeme konusunda yıllardır yaşanan sıkıntıların, gündemde olan sosyal güvenlik reformu ile yaşanmakta olan değişim süreci içinde yeni biçimlerde süreceği göze çarpmaktadır.

Yukarıda bahsedilmiş olan ilaç pazarının günümüz ve gelecekteki durumu, yerli sanayinin içinde bulunduğu bağımlı durum ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılan hali ve her geçen gün yenilenen düzenlemelerin yarattığı istikrarsız ortam içinde; eczacılık mesleğinin tüm sorunları sektörün şu ana kadar anlatılan durumundan bağımsız değerlendirilemez.